

פרידה מצליין חילוני

החסד של אורפז

1993. ערב שבת. עשיתי את דרכי מתל אביב לירושלים, ובעליות של הקסטל התחבטתי עם עצמי בעצה הספרותית שהעניק לי שעה קלה קודם לכן יצחק אורפז, שקרא את הטיטה הראשונה של סיפור שלי בשם "מרים ששון יוצאת לעבודה". עצתו כללה רק מילה מאגית אחת, חסד, שלא ידעתי בתחילה כיצד לעכלה. כששאלתי את אורפז לדעתו על הסיפור ציפיתי לרע מכל, אבל אורפז, כדרכו, השיב כמו חכם זן ואמר רק שתי מילים: "חסד חסד".

כשראה אורפז את פני מתעגלים בסימן שאלה, הסכים לתרום הסבר קצרצר נוסף. "הבסיס מעניין, אבל..."

כל הדרך לירושלים הפכתי אפוא בדבריו של אחד הסופרים המוערכים בעיני בספרות העברית לדורותיה, עוד הרבה לפני שזכה לקבל את פרס ישראל. לא ידעתי כיצד והיכן אמצא את החסד שלכאורה חסר בסיפור שלי. בלילה נרדמתי מיואש, משוכנע שעוד סיפור שכתבתי יזרוק לפח. למחרת, כשהתעוררתי, חיממה שמש שבת חורפית את בתי הרעפים של שכונת הנחלאות בירושלים, שבה התגוררתי אז. יצאתי לשוטט בלי דעת בסמטאות השכונה הצרות, המזכירות את הסמטאות של "שכונת הרעפים" בטיטה של הסיפור שכתבתי באחת מהן, נעצרתי והתחממתי כחתול מפונק בקרני השמש שפוזזו על גגות הפחים. קשישה אחת שפניה כפני תהילה, הגיבורה המיתית של ש"י עגנון, נתגלו אלי בחצר ביתה, כשהיא מתהלכת אנה ואנה, שוטפת כלים ותולה כביסה. עקבתי אחריה מבלי שהיא הבחינה בי כלל. האור שנגה מפניה לכד את תשומת לבי ולא יכולתי להתנתק ממקומי שעה ארוכה.

כששבתי הביתה, התחברה בתודעתי דמות הצדקת הירושלמית עם דמותה של גיבורת הסיפור שלי, מרים ששון, והן התמזגו לאחת. כך מצאתי את החסד החסר כהמצאת אורפז ויכולתי להשלים את הסיפור, שנכלל לבסוף באסופת הסיפורים שלי *אדון הסליחות* (ספריית מעריב, בעריכת איתן בן נתן 1996) וגם באנתולוגיה *תה עם לימון* בעריכת נורית גוברין.

שיעורים ספרותיים רבים שיננתי בחיי, אבל השיעור שהעניק לי יצחק אורפז היה אולי הנבון שבהם. אורפז הצטייר לעיתים בטעות לבריות כאדם מרוחק, אבל בשיחות הארוכות והעמוקות מאוד שקיימתי איתו במשך לא מעט שנים, שבהן הוא עורר אותי להפוך לסופר, התגלה אדם פתוח שמוכן לתרום מזמנו היקר כדי לקדם סופרים צעירים ולהקנות להם ארגו כלים שישמשם בעתיד. לפני שפרסמתי את האסופה הראשונה שלי, טרח אורפז לקרוא את כל סיפורי הקובץ ולהעיר מהערותיו הפילוסופיות-משהו, שהתגלו לי במרוצת השנים כמן המתוחכמות שקיבלתי מעודי.

הוא יחקק בזיכרוני כאדם מבריק, עשיר בידע, מהענקים של פעם, שכל שיחה איתו היתה אוצר בלום שהעשיר אותי.

אורפז ידע לכוון את הכותב אל לב המאפליה של הנפש היצירתית. הוא היה לא רק צליין חילוני אלא גם צליין ספרותי, ו"מסע דניאל" שלו היה במידת-מה גם המסע של דוד שלם וגם המסע שלי, האישי והספרותי. עוד בימים שהרגשתי עקוד לשולחן העבודה במקום פרנסתי, הרבה לפני שיצאתי לחרוש ארצות שונות, כבר ידע אורפז לנבא

בחורש אוגוסט השנה, הלך לעולמו הסופר, התיך פרס ישראל ופרסים נוספים, יצחק אורבך-אורפז, בן תשעים וארבע במותו. יצחק אורפז היה מחברם של הספרים *עשב פרא*, *מות ליסאנדה*, *ציד הצביה*, *נמלים*, *מסע דניאל*, *רחוב הטומח'נה*, הטריולוגיה: *העלם*, *הגבירה*, *הכלה הנצחית*, ושל ספרים נוספים וכן מחבר ספר המסות הנודע *הצליין החילוני*. יוצר מקורי, חדשני, ניסיוני, שלא רבים היו כמוהו בין כותבי הפרוזה העברית המודרנית. יצחק אורפז יחד עם המשורר אריה סיון, התיך פרס ישראל אף הוא, שהלך לעולמו כמה חודשים לפניו, היו גם חברי מועצת המערכת של 'עתון 77'. הסתלקותם היא אבדה גדולה המותירה אותנו עניים יותר. התמזל מזלי ויצא לי לעבוד כמה שנים במחיצתו של יצחק אורפז במערכת החדשות של 'על המשמר'. התיידדנו ושמרנו על קשר גם לאחר סגירת העיתון. לפני כארבע שנים, בהיותו כבר כבן תשעים, פגשתי ברחוב אבן גבירול בתל אביב סמוך למגדל המאה. שאלתיו לשלומו. הוא סיפר לי כי הוא מתאושש מניתוח שעבר וכי זה עתה ביקר במרפאת קופת חולים הסמוכה. תוך כדי כך סיפר לי סיפור קטן, אשר כדרכו של אורפז הוא תמיד גם משעשע וגם מעמיק: "בגופנו, אמה, רבים האיברים הזוגיים. זוג אוזניים, זוג עיניים, זוג ידיים וכדומה. מטרת הדבר לתת ביטוי לשני היצרים שבנו, יצר טוב ויצר רע. הניתוח שעברתי היה להוצאת כליה, אחת משתיים. התברר שהוציאו לי את הכליה של היצר הטוב ונשארת לי רק עם היצר הרע."

סיפור אופייני לאורפז, שהיה מתעב בכל דבר, לא רק בכתיבתו, את המתיקות של הטוב ומעדיף עליה את האמת המרה. עוד סיפר לי אז כי "סגר את הבסטטה", קרי, כתיבת ספרות וכי עתה הוא מתנדב מעת לעת בבתי אבות, משוחח עם אנשים על סף מותם.

בשנת 2010 הוציא אורפז את ספרו האחרון *נגיעות*, בהוצאת אבן חושן, ספר שלא נועד למכירה הודפס בארבעים עותקים בלבד. וכיתי לקבל ממנו עותק אחד וגם כתבתי עליו אז במדורי "נגיעות" הן מחשבות, מכתמים, שירים לידיים קצרים. כמו למשל השיר הזה: " - אז במה אתה מעסיק את זקנותך? / - אני מלקט עדשים מבין המצעים/ ששכחו במנוסתן נסיכות מבוהלות". והנה עוד שיר יפהפה של יצחק אורבך אורפז:

*

אוֹלֵי הַמַּיִם כְּחֵלִים
אוֹלֵי הָאֲנָשִׁים יָפִים
אוֹלֵי הַשִּׁירִים יָפִים
אוֹלֵי הַיּוֹנִים שְׂמֵנוֹת
אוֹלֵי הַבְּדִידוֹת שְׂמֵנָה
עַם קָפָה וְעַם מוֹצֵרֵט
אוֹלֵי הַמּוֹת יָפָה
וְלֹא מִסְפָּרִים לָנוּ

היה שלום חבר!

יצחק אורפז, צילום: דניאל מורגינסקי

יצחק אורבוכ-אורפז

שעון הכיס של אבא

הצפרים מתו.
המחוגים יבשו.
שם רק חשך יש
ילד טוב שלי.

אבל מה צועק שם, אבי.
מה שם צועק
אבי אבי
כמו חיה שחוטאה?

זה רק רעש
השתיקה, ילדי.

עמון 77, דצמבר 2002, גל' 274

באוזני בחוכמתו שאהפוך לאיש מסעות ולסופר מסעות. נבואה זו התגשמה במלואה, במובן העמוק של המסע פנימה והחוצה - מסע שבו המרחקים הופכים למרחבים, מרחבי הנפש כמובן.

אורפז לא הקל על עצמו וגם לא תמיד על אהביו. הוא היה אדם סקרן מאוד, ותמיד ביקש לשמוע את דעתי נטולת הפניות והתעקש שלא אחסוך ממנו את שבט הביקורת. "מי אני שאבקר אותך? אני רק כותב בראשית צעדי", הצטנעת, והוא אמר: "אל תזלזל בדעתך. אתה תהפוך יום אחד למבקר ספרות". וגם בנבואה הזאת הוא צדק, אף שאני לא האמנתי אז בכוחי להפוך למבקר, הגם שזוללתי ספרים מקטנות.

אורפז הציע פעם שאכתוב מונוגרפיה עליו, אבל תאוות המסעות שלי התנגשה אז עם הרצון לכתוב את הספר שהוא כל כך רצה שייכתב, ונאלצתי לוותר. יצאתי שוב לדרכי בתחושה שמפגשי איתו עומדים תמיד בסימן המסע הבא שלי, וקילומטרז' השיחות איתו מסתיים תמיד בקילומטרז' של מסעות.

כשפרחה נשמתו של אורפז מתוך גופו שנתרם למדע, חזקה עליה שיצאה למסע צליינות חילוני אינסופי במרחבי הקוסמוס והספירות, ואולי גם ברחובות הטומוז'נה של השמים. אם היא תשוב יום אחד בתחיית המתים, אורפז מן הסתם יכתוב על כך ספר צלייני מרשים ועמוק לא פחות מקורדמו. ♦